

Kelényi István

Balassi Bálint szép magyar könyörgései

A Teremtő dicsérete úgy fakad a teremtmény lelkéből, mint a madárdal tavasszal. Ambrus püspök – akárha ambróziát öntene – a róla elnevezett ambrosianusokban *"Aeterna rerum conditor"* ... szárnyalásával a világ teremtőjét dicséri.

"A középkori költők is *emberek*" fejtegeti Babits az Amor Sanctus érzése kapcsán – híres (Az európai) irodalomtörténetében.

Az *Ember* egyszerre nézi a földet és az eget, ahogy majd a reneszánsz szemléletében is, egyszerre les az égre és pillant a földre – ott ül egymás mellett az *Égi és Földi szerelem* Tiziano allegorikus képén.

A földről-égre-földre vetülő tekintet a reneszánsz világ-nézete. A nagy összegező-megújítók, mint Dante és Petrarca költői látomásaiban átváltozik a *földi nő-alak* égi személlyé. Beatrice és Laura – a klasszikus metamorfózisok lélektana szerint – eszménnyé válik... Petrarca művészete az első kísérlet, hogy verseiben (*Dalaiban*) a szerelem csillagalakzatában a földibb nő is megjelenjék testi szépségével és lelki pompájával. Megteremtődik a világi szerelmi líra az "erotica sacra" hold-fényében... És új vallásos érzés is születik, bennük és általuk *új édes stílus*: példaértékűen!

Nekünk nincs Danténk sem Petrarcánk – de ferrarai-padovai stúdiumok után már hazai földön írja verseit (igaz, még latinul!) a Pannoniusnak nevezett Csezmicsei *János*, aki humanista szokás szerint arcát (európai-magyarságát!) a *Janus* név kettős tekintetű, szimbolikus jelentésű neve mögé rejti. Tán ezzel is jelezni kívánja, hogy előre (a jövődöbe) és a múltba, visszafelé is tekint. A latinság affektusai és felhangjai ott vannak Petrarca nyelvében is (sőt latinul is ír még!), de személyes érzéseit már népnyelven dalolja.

Nálunk *Balassi* lesz az a "poeta doctus" (aki ha nem is kap doktori kalapot, miként Janus Pannonius), ám tudatosan már *nem déki nyelven*, hanem *magyarul zengi a hazá dicséretét*. A szerelem ereje és a természet szépsége egyszerre csendül fel szavaiban lélegzetállítóan szépséges magyarsággal! A kor vitézi (tehát lovagi) virtusainak dicsérete egybehangzik nála Isten felségének dicséretével – hisz Krisztus katonája is, miként megvallja.

Az én szenvedélye és szenvedése szólal meg általa a legszemélyesebb módon, egyénisége sűt át a szerelmi-istenes-vitési költészetén, úgy, hogy a *mi* érzésünk is megdobban benne.

Az irodalom(történet) sokáig alig tudott róla. Akik ismerték nevét és műveit, csak szűkebb körben emlegették. Akkor is elsősorban fenegyerekeskedéseit idézték. De voltak, akik – mint Rimay – tudták róla, hogy *költő*, aki *"mint az sas az több apró madarak előtt"* nagyobb a többi kortárs verselő között.

A tanítvány, a hagyaték gondozója, *Rimay János* még *láthatta* a költő összeállította *opus-t*, a *művet*! Később már az sem került elő, ma mindösszesen 5x3 vers sorát ismerjük Balassinak eredeti kézírásában. (Az Országos Levéltár őrzi – P.1313.) A továbbiakban csak másolatok keringtek verseiből.

A manierista követők (utánzók) után, tudatosságban Zrínyi barokk lírájának is mintája lehetett még – ismerte is az egyik Balassi-gyűjteményt könyvtári lajstroma szerint. Nála, Zrínyinél függetlenedik a költészet a dallamtól. Ő már nem szánja éneklésre is verseit. Balassinál még az *"ad notam"* jelzések emlékeztetnek, hogy akár énekelhetik is őket az ismert és megadott dallamokra. Ami azt is jelenti, hogy verseinek ritmusai dallammal együtt, de függetlenül is megállnak a "lábukon", *verslábai* már a poétika szabályai szerint járnak.

I stenes versei énekes-gyűjteményekben, sőt egyházi használatra készült vallásos kézikönyvecskékben azaz imádságos-könyvekben korán elterjedtek halála után. Nem véletlenül került bele *Pázmány* Imádságos könyvébe is, a *Bocsásd meg Úristen* kezdetű "éneke". Ezen bűnbánó verse egyébként igen sok helyütt jelent meg 1600-1629 között; ismerték változatait: *Szenci Molnár Albert*től a jezsuita *Hajnal Mátyásig*...!

Balassiról tehát mégis sokan tudtak, de sokáig nem eleget. Jogosan adta tehát *Eckhardt Sándor* az 1941-es fölfedező *Balassi* életrajza után is, még 1943-ban is újra. Az ismeretlen *Balassi Bálint* címet.

Nehéz dolguk volt mindig a szöveggondozóknak is. Meg kellett küzdeniök a variánsok sokaságával, s a hibákkal, amelyek még a később előkerült Balassa-kódex (v. Radvánszky-kódex) másolóinak keze-nyomán eshettek, mint jelzi a kódex: *"az Balassi írásának nehéz olvasása"*, vagy a kiadásokban a nyomdászok szövegkezelése miatt. Ekként különféle "helyes" írású Balassi szövegváltozatok keletkeztek.

Balassi értékéről művei alapján csak későn, mintegy száz éve győződhattünk meg igazán. *Deák Farkas*, *Toldy Ferenc*, *Szilády Áron* fölfedezései nyomán. Toldy Ferenc tollából már másodszor jelenik meg 1867-ben a kor összegező műve, *A magyar költészet története* – az ősidőktől Kisfaludy Sándorig, róla csak annyit summáz: *"az írók közül a világi dalt ő pendüente meg első"*. A szerző életével kapcsolatban még arról beszél, hogy "sűrű homály" fedi, bár rámutat poétánk élete és költészete szoros összefüggéseire, jóllehet mindkettőt alig ismerheti.

Az istenes versek kiadástörténetét feldolgozta az 1904-es Rimay János munkái függelékeként Dézsi Lajos. A kötet Radvánszky Béla gondozásában jelent meg, s Dézsi hozzákapcsolta a "Balassi és Rimay Istenes énekei -nek bibliographiájá"-t. *A versek keletkezéstörténetéhez és kronológiájához Bóta László* vizsgálódásai járultak újabb adatokkal, 50 év múlva...

Dézsi Lajos dr. bár kiadta Balassi "minden munkái"-t, még 1923-ban, sok gyakran (ma már közismerten) *nem*-Balassi művének tartott költeményt is belekevert. Ekként, az ilyen másokéval összekevert kiadásokat, "rendezetlen"-nek nevezzük. Sokáig Balassinak tulajdonítanak olyan verseket is, mint az *Őszi harmat után...*, még Babits is.

Csak 1951-ben készült el a "kritikai" -nak nevezhető alapvető munka, mely Eckhardt Sándor érdeme. A kiadvány az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg, s ezt a *kritikai B. B. összes művei I. kötetét* vettük alapul most is.

Hasznosítottuk természetesen az azóta történt kutatások, javítások, szöveggondozások tanulságait. Ekként: *Bóta László* 1954-es, *Stoll Béla* 1974-es, *Varjas Béla* 1981-es kiadványait, s az 1986-os *Köszeghy Péter – Szabó Géza Balassi énekei*-t is rekonstruáló közreadásait. Utóbbiak éppen a Balassi Kiadónál jelentkeztek ismét közös művükkel. Meglátásaiktól több esetben eltérünk, valamennyiük szó-magyarázatát felhasználtuk. Néha új értelmezési lehetőséget fedeztünk fel... El kellett térnünk a szokásos tördelési technikától is, a hosszú Balassi-sorok (a strófa háromsoros változatai) kilógnának kötetünk tükréből. A rendezési elv is eltér a többitől, hisz nem a keletkezés-sorrendjét kíséreltük meg követni az *istenes versek* közszeállításakor, hanem *ciklusokba* komponáltuk.

Az irodalomtörténet-írás sem tudja pontosan a számukat, általában 19-23 között említi őket. Az ún. Sötér-Klaniczay 1964-es Irodalomtörténet kézikönyv I. kötete szerint: "Vallásos verseket Balassi pályájának szinte valamennyi szakaszán írt: 19 istenes énekének kronológiája teljes pontossággal nem is állapítható meg". Már Varjas is éppen ezért, a kronológia bizonytalanságai helyett a ciklusokba-szerkesztést választja, a költő intenciója szerint. Igaza van *Horváth Ivánnak*, aki a *trichotómia* – hármas-osztású szerkezetet a téma-struktúrában is hangsúlyozza. Nehéz elválasztani a *vitézi-szerelmi-istenes* verseket egyértelműen, közös gyökereiségük miatt. Egymással összefüggenek gyakran motivikájukkal is, s maga a költő is ekkénc csoportosította tervezett kiadásába. A dantei 3-as szám-misztika értelmében 33+33+33+1 műből állt volna a gyűjtemény. Varjas is ekként követi a 66 versből álló füzérben a régi szerkesztési elvet, s foglalja Nagyciklus címen egybe őket.

Nézzünk példát arra, hogy mily nehéz elválasztani a motívumokat (vitézi-istenes összefüggésük szerint): A tavaszt dicsérő *Borivóknak való* címen ismert "Áldott szép Pünkösödnek gyönyörű ideje" kezdetű vitézi verse is laudes-szel zárul. Az egész a *pünkösdi idő* (ekként a tavaszra is áldomásozó) himnikus lelkesültsége, s végül: Istennek mond hálát a költő – érte.

*"Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenként jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!"*

Szerelmi költészetében is lehetünk ilyen összefüggéseket, ugyanazon sorkezdéssel ír szerelmes és istenes verset!

"Bizonnyal esmérem"

– kezdi az egyiket, hogy így folytassa:

... "rajtam most erejét, / Szívemben felgyulladt szerelmemnek tüzét".

A másikat pedig istenessé formázza:

*"Bizonnyal esmérem rajtam nagy haragod,
Felséges Úristen, és kemény ostorod"...*

Közös fordulat, azonos frazeológia kapcsolja össze a szerelmesének *bókoló* és az Istennek *hódoló* versek néhány megoldását másutt is. Zsoltár-átköltéseiben (az egyébként is parafrázáló Buchanan és Bőze zsoltár-átírataiban) lírája áttüzesíti a szavakat, a személyesség hozzáadja a maga szenvedelmeinek hevét. Saját lélek-drámája is benne lüktet mindig a vendégsorokban, saját arcára ismerünk. Ő maga kiáltozik a zsoltárokkal a mélységből:

*"Végtelen irgalmú, ó te nagy hatalmú Isten, légy már kegyelmes!
Onsd ki mindenestől jódat rám kebledből, mert lá' mely veszedelmes
Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rág engem, mert nagy sebbel sérelmes*

*Mosd el rólam immár, kit lelkem alig vár, mosd el bűnöm rútságát,
S együtt az rút hírrel, mint rút büzt enyészd el förtelmes büdös szagát,
Esmérem vétkemet, kiért Nap engemet retent, mutaván magát."*

Ezen zsoltár átköltésében szinte stilisztikai bravúrként érezzük egyszerre a képzetes (költői) beszéd és a valóság, a *konkrétum* poétai leleménnyel történt megfogalmazását. A seb és bűn "rútsága" mindkettő "büdös szaga" összehangzik, a seblázban bűzhödő és vérmérgezésben haldokló költő élethelyzetét is tükrözi. (Csupán, mert látszik a sorokból, emlékeztetünk arra, hogy indokolt volt a kötetünkben a 3-sorokat rövidebb 9-esekbe tördelni vagy más, a Balassi-strófára emlékeztetően, megőrizvén a ritmus-képletet! Ekként nem fértek volna el a strófásorok! Már Bóta László is él ezzel 1954-ben.)

Miután valóban "Istenes énekeinek kronológiája teljes pontossággal nem állapítható meg" – Varjas (1981-es) gyakorlatából merítettük a ciklusos-szerkesztés lehetőségét. Ő így látja: "Balassi valamennyi eddigi bizonyosan neki tulajdonítható versét – az istenes versek kivételével ciklusokba szerkesztette össze. Istenes énekei közül csak a három Szentháromság-himnusz alkot egy kis ciklust". *Waldapfel József* már 1927-ben összefoglalást ír Balassi verseinek kronológiájáról, de pontossága vitatható. *Nemeskürty* is ad 1978-as kismonográfiájában időrendi mutatót, melyet fi-

gyelemben is vehetnénk, de a ciklusba-szerkesztés mellett maradtunk inkább. Illik ez a koncepció az amúgy is ciklusokba komponáló szám-misztikai elveket is tükröző Balassi felfogáshoz. Úgy véljük, helyes, ha a *három himnuszt* az "invenció poetica" (Balassi szellemétől sem idegen) leleményével ciklus-szervező *nyitó-versként fogjuk fel!* Az Atya – Fiú – Szentlélek: a Szentháromság "első-, másod-, harmadik személye" egy-egy ciklus élén áll. Mint *háromágú gyertyatartó fogja* össze az istenes verseket. A szerkesztés a régi *oratio* műfaj, az imádságok *hármás* retorikai tagolódását is követi. A három fő rész szerkezeti sémájára is ügyel: a *megszólítás, a kifejtés és kérelem* előadására. Érvényesül bár a ciklusokon belül valamiképp az időrendiség is, mégis fölerősödnek így az egyes *stáció*-mozzanatok. És jól illeszkednek a versek egymáshoz, főként a zoltárokból is jól ismert *dicséret* zengő lelkület kapcsolja őket össze!

Álljon itt bizonyosságul a Balassi *nevére* hivatkozással fölcsendülő zoltáros vallomás:

*"Az én lelkem is kész mindenkor dicsérni,
Irgalmasságodért nagy hálákat adni,
Rólad emlékezni,
Gondolataim rajtad mindenkor tartani."*

Ha tehát Balassinál a *hármás* szám (a *hármás-pillérű* verskompozícióiban is) ciklus-szerkesztéseiben és strofaalkotásában is megfelelő volt, ahogy erre többen rámutattak (Gáldi, Varjas, Süpek O.) – számunkra is megoldásul kínálkozik. Sőt, szimbolikus jelként is hangsúlyozni kívánjuk a *háromágú gyertyatartó*-szerkezetet. Ez a keresztény-ikonográfiában az Újszövetség jelképe, míg a menóra (a hétágú) az Ószövetségé. Balassi utal a 27. zoltár-átiratában erre a fény-szimbolikai előképre is:

"Az én jó Istenem ha gyertyám nekem minden sötétségembe"

Szenci Molnár Albertnél ugyanezen motívum így:

*"Az Úr az én világosságom
És idvösségem"...*

változatban jelenik meg.

A Zoltáros-jelkép megújulását majd János evangéliumának kifejtése hozza: "Öbenne vala az élet, és az élet vala az emberek *világossága*." Már egyértelműen krisztológiai megfogalmazás.

Balassi istenes verseinek csokrát 21 verssé bővítettük. (A *Méznél edesb szép szók* szerelmes versként is értelmezendő, ám az utolsó részében a szerelmét keserülő költő – korábbi szenvedélyének súlyáért kéri az Istent, hogy szánja meg bűjában – és *üdvözüse!* Ezt a szerelmes kesergőjét tehát az istenes versei közé emeltük!)

Ezáltal a *21-es szám* misztikusságában a következők foglaltatnak: $2+1=3$ Továbbá: $3 \times 7=21$, sőt a $6+6+6+3 \times 1=21$ összefüggések szám-misztikai alakzatainak értelmezésére is lehetőség nyílik. Tudvalevő, hogy a verstan-írók is úgy látják (Szepes-Szerdahelyi) kézikönyvükben, hogy Balassinak a "*hármassággal szám-misztikai célzatai voltak*". Ezt erősítettük fel a ciklus-kompozíció-

ban. A 9 soros strófákra való vagy más áttördeléssel pedig (jöllehet ezt nem helyeslik ezen teoretikusok!), *Gáldi László* meglátásait érvényesítettük. Ugyanis előzményként a *Stabat Mater* 6-os strófaiban véli fölfedezni a Balassi-szakasz előképét, rímelési ötleteit. Az említett kézikönyv (Verstan) szerzőpárosa azt kifogásolja, hogy "enjambement" jellegűvé válnak így a Balassi-strófák, "anakronisztikus módon". Semmivel sem jobb a megszokott gyakorlat, hogy a *cezúra*-törésknél íveltetik át rövidebb sorokba a vers-mondatokat, a gondolatot! Költői gyakorlatunkból fakad mérész kijelentésünk, melyben (de filológiai elemzésekben is bizonyítható) tapasztaltuk, a költő gondolatai sosem a sorok végén érnek véget. Az érzelmi átívelések, mondattanilag is átkerülnek a következő sorokba: a 3-soros strófaszerkezetben is. A költői nyelvben akárcsak a retorikában, nem mondatokban és főként nem sorokban beszélünk, hanem *szólamokban!*

A Balassi-strófákon át is át-hajlanak a gondolatok és érzések! Sokkal világosabban hangzanak így a *belső rímek*, *rím*-helyzetek formailag is jobban észlelhetők "e *feldarabolással*". A Balassi poézisével foglalkozók közül eddig kevesen figyeltek föl a költő rím-bravúrajaira. Szerintünk gyakran tudatosan választotta a rím kedvéért a sajtós szó-hangalak változatokat, a rímhangzás különössége miatt! Eckhardt és Babits is kiemeli Balassi "poeta doctus" voltát. Hisszük, nem minden esetben a másoló "hibája" vagy sajtós nyelvjárása okán került egy-egy szó más-más alakváltozatban a versekbe. Meggyőződésünk, hogy *tudatos* költői szándék szerint.

Az eddigi, korábban *hárompillérű verskompozíció* felfogása is változott. Varjas felfedezését *Komlowszky Tibor* észrevételezi. A *Balassi-vers karaktere* című 1922-ben megjelent könyvének tanulmányaiban, a verskompozíció kérdéseihez az *arany metszés* fölfedezését kapcsolja. Eszerint az "aurea sectio" arányai érvényesülnek több, korábban hárompillérűnek vélt Balassi-versben is – néha bonyolultabb felépítésűen... Ezzel egyetértve, de más megjegyzéseivel nem mindenütt osztozunk. Például, hogy "Balassi nemigen törekedett eredeti képrendszer kialakítására" – állítja. "Önálló" képrendszer kialakítására Rimay tett kísérletet – mondja. Horváth Iván is *Balassi konvencionális* kép-kompozícióiról ír.

Eckhardt éppen ellenkezőjét állítja a költő "bibliai képlátás"-a alapján, hogy "még a vallásos énekekben is kiütöközik a költő egyéni látása".

A személyesség hitele megújítja a költői kép hagyományos formuláit, nála nem csupán imádságos (zsolttáros) fordulat, hanem lírai attitűdje is. (Úgy véljük, hogy a *manierista Rimay* *modorosabb Balassinál*, gyakran *utdnoz*: jöllehet igaz, hogy Balassinak is vannak korábbi *elő-képei*... akiket fölhasznál, vagy követ.)

A *szöveg hangzás* fejezetében Komlowszky kitérhetne a *rím-hangzás* kérdésének vizsgálatára is, de véljük, ez újabb problémakör, mely érzékeny elemzést igényel. Babitsnak hihetünk, aki Balassi strófaszerkezetéről szólván így ír (Dézsi 1923-as szövegkiadása bírálatában): "ezt a formát kétségkívül ő fejlesztette ki, *rím*ben *ritmus*ban, mind dúsabb és dúsabb tagoltságúvá" ... Babits hívja fel figyelmünket a szótagszám-döccenésekre, hogy "a költő nen követhetett el ily primitív ritmus-hibákat"! De a kiegészítő, javítató Dézsivel és azóta másokkal szemben is, nem minden esetben

helyeseltük a szótagkiegészítéseket! Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a költő tudatosan ritmust váltott! Babits írja még, hogy "a cezurázatlanság még nem halála a ritmusnak", azaz a metszetek szabálytalanságai olykor poétai megoldások is lehetnek!

A kötetünk címéül választott Balassi sor: "Dicsérlek énekekkel" Eckhardtnál így, másoknál szótagkiegészítéssel: "énekekkel" formában szerepel Stoll, Varjas, Kőszeghy 7-es szótagúvá alakítja (esetleg más kiadások nyomán) az 54. zsolttárparafrázis ezen sorát: az első strófa megfelelő sora alapján. Habár szövegváltozatokat használnak is föl, nem látjuk értelmét a betoldásnak. Az említett ("Az te nagy nevedért" kezdetű) versnek strófáiban, az 1. vszk. és a 3. vszk. ezen sorában 7-es szótagszámmal építkeznek, a 2. és 4. vszk. vonatkozó sorában felező 6-os alkalmaz a költő. A Balassi-énekek dallammal történő előadásánál már hallottuk, hogy egy-egy szótag hiátusa is a lant-pengetéssel kiegészítődik vagy olykor egy ütem alá elaprózódva illeszkedik a szöveg.

Balassi és Babits egymáshoz való viszonyát, utóbbinak az előd kedvelését mutató azonosulását is hadd említsük! A képátvétel traverziójára és rím-átvétel "doctus"-ságára emlétenénk példákat. (Már korábban, a Szent István Társulat Babits-kötetének szerkesztésekor, az Isten gyertyája címválasztása alkalmával felbukkant a lehetőség, valahonnan ismerős a kép!)

A zsolttáros, és Balassi írja le korábban, "az én jó Istenem, ha gyertyám nekem minden sötétségembe" motívumot. Babitsnál ez az ószövetségi zsolttároskép modern élethelyzetének költői helyzetképévé fordul át. Megfordítja, ő maga, a költő az Isten gyertyája. Balassit olvasgatván tetszhetett meg neki a krisztusi küldetés-szimbolika. Földereng nála a középkori kódexmásolók körmére égő gyertya képzete is, az őt tartó és elhullajtó isteni kéz kapcsán. A kép transzformálása, nem véletlenül történhetett. Ugyanis Babitsot még 1923 márciusában felkérték egy esztergomi Balassi-ünnepség szereplésre. Az előadásra 1928. december 9-én került sor, a Balassi Társaság matinéjén, székfoglaló beszédként. Felhasználta korábban megjelent Balassi-tanulmányát, az élő beszédhez igazítva. (Még Dézsi kötetéről írta a Nyugatban annak idején.) Készült hát az ünnepélyre, bizonyára elővette Dézsi Balassi-kötetét és olvasgatta. Ha ismerte is a bibliai előképet, itt bukkanhatott rá a szépséges gyertya-hasonlatra ismét.

Mert a következő évben jelent meg január 1-én a Nyugatban az említett verse, az Isten gyertyája! De a rím-egyezések miatt is ekként történhetett, ha másik Balassi-versből hangzik is Babitsig, az itten – Isten rím-csengés. Babitsnál feltűnőbbé poentírozódik:

"Engen nem tudtak elohani:
élek és itt vagyok inen!
Pedig nagy világ-szelek elé
emelled hős, vak, kicsi gyertyád -
mit akarsz velem Isten?"

Balasinál egy másik (új) könyörgésében pedig:

*"Ne tessék az, hogy hiába
Bíztam magamat magadra.*

*Kiért az még élek itten,
Dicsérlek felséges Isten,
Ki könyörülsz ily veszetten,
Áldott légy örökké, Ámen."*

Talán a XVI. századi poéta-előd még bravúrosabban kihasználja, többszörösíti a hangzást. Modern nyelvérzékünk is frissnek, mainak érzi, tompán is figyelemfölkeltő akusztikáját!

Más, bensőséges imádságos-hangulat-egyezés is akad a két poétánál.

Babits a szólás kegyelméért könyörögve a *Jónás imájá*-ban:

*"Óh bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos úton
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére Tőle volna szabva rim
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom,"...*

Balassi rokon fohászában; (kérte már ő is az *imádság lelkét*):

"Őt áldja énekszóm, versemre okom legyen csak ő énnekem"...

Balassi mérhetetlenül és nem méricskélőn bízik az isteni kegyelem megváltó erejében, mely mindenkor kimentí őt a *veszedelemből*. Egyes elemzők, nyilván saját ateizmusukból kiindulva, diffamáló szándékkal *alkudozó*-nak tartják őt kéréseiben. Még Kőszeghy is akként magyarázza a "mi hasznod benne" fordulatát a "*Segélj meg engem*"-ben, hogy eljut "*az Istennel való alkudozásig*". Ezzel szemben *Nemeskürty* másként érvel:

"Figyeljük meg a már korábbi vallásos verseiben is észlelhető intellektuális gögőt, ezt az őszinte tisztelettel előadott, ámde kihívó okoskodást:

*Mi hasznod benne, hogy veszélre
juok kétség miatt,
Kit fiad által hozzád váltónál
mint fogadott fiad?*

Ilyen emelt fővel, ilyen érvelőn társalgó modorban csak egy reneszánsz ember mert beszélni urával-Istenével."

Mások, hitét is megkérdőjelezzik, s *érdekből* való váltásnak tartják *katolizálását*! Ismét *Nemeskürtyre* kell hivatkozni, aki (a "*Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten*" kezdetű idézethez kapcsolódva) kijelenti: "*ez a szép fohász is bizonyítja, milyen komolyan vette katolikus hitét*

a költő: könyörgése tipikus útrakelő imádság, nem is húsz év múlva Pázmány Péter Ima-könyvében egészen hasonló megfogalmazású gondolatokra bukkanunk...”

Itt jegyezzük meg, hogy nem véletlenül írja a *Szentháromság* himnuszokat is, hite megvalósítását mutatja az éppen-terjedő servetiánus, unitárius tehát antitrinitárius=Szentháromságtagadó vallási mozgalmakkal szemben! Ateista-marxista "tudósok" kétségbevonták "buzgó könyörgései" hitelét, az őszinte bűnbánat hangját is. Istenes verseit elemzéseikben hitetlenségük alságos "tudományosságával" lekezelően vizsgálták...! Egyesek, Horváth Iván is, egyenesen a modern vallásosság bizonyosságának tartják a hitében fel-felbukkanó kétely (=kétség) mozzanatát. A *kétkedő hit* problematikája sokkal bonyolultabb érzelmi-vonulat a világirodalomban, mintsem summásan, nagyvonalúan ezzel el lehetne intézni! A "veszélre jutás" és kárhozat, az elveszettség érzete sokszor indítja fohászra, bűnbánatra. A kétség szóhasználatában pedig a kétely és a kétségbeesés érzelmi töltetét is benne halljuk. Valamennyi Balassiszakértőnek figyelmébe ajánljuk Eckhardt Sándor kiváló értő-érzékeny elemzését az 1941-es könyvéből, melyben "Dávid katonája" alfejezet-cím alatt mintegy az "Epilógus"-ig, azaz a 192-216. oldalig sokrétűen elemzi a lírai mozzanatok s a vallásos lelkület bonyolult összefüggéseit. A marxista irodalomtudomány ebben a kérdéskörben semmi újat s főként pozitívumot nem hozott az elmúlt 50 évben. Hisszük a modern vallásosságnak nem a "kétkedő hit" a mutatója, maga Balassi is kéri a hit kegyelmét megrendítő bizalommal. A korareneszánsz ("devotio moderna") új vallásossága Balassi korában és a barokkal megújuló hitben jelentkezik, ami nem azonos a "hitújítás"-sal. A reformátorok hitújítása nem szentferenci attitűd, s nem Dante és Petrarca lelkületével van azonos hullámhosszon. Balassié pedig véljük rokon! Ő az "örvendetes csókok" emlékezetén keseregve, s a (*Méznél édesb szép szók*) kudarcélményeire emlékezéssel – hivatkozással korábbi nagy szerelmére – kéri az Urat, hogy emelje föl, adja meg számára az üdvözülést! Petrarca jajdul így föl hajdan az eltékozolt elmúlt időkre gondolván:

"Uram végy ki a kárhozattól: Elismerem bűnöm és nem is mentem" (W.S. ford.) hirdeti a Daloskönyv utolsó (Mária-himnusa előtt) verseiben hangot váltva. De ő írja híres bűnbánó zsoltárait is. Balassinak tehát az ő vallásosságuk és lírai-attitűdjük a zsoltárosokéval elegendő exemplum. Ha *perlekedik* Istenével, a zsoltárosok hangjából tanulhatta, de a hálát is, mert még szerelmei kudarcáért is néki mond jószót:

"Áldozom szívem szerén szép dicsérettel"...

Önérzetesen küszködik hírért-névért, emberi tisztességért Isten és ember előtt. Olykor önérzeteskedve de alázatos szívvel, istenfélelemmel...

Szép magyar könyörgései a lélek mélyéből buzognak, vallásos-vallomások hitből fakadnak. A hinni-akarás emelkedettségével szárnyal szava Teremtőjéhez "kétségei"-ben is. Kéri, áldja meg, emelje fel őt, az Ő nagy jóvoltáért, bűnből, sebből, gyötretől szerelemből. Olykor a megváltó-Krisztus érdemeire hivatkozva, máskor a maga szerényen is hivatkozó nagy szerelmére...

Eckhardt írja a kritikai kötet bevezetőjében: "...az a tény, hogy B.B. istenes énekei a katolikus, unitárius és református ízlésnek egyaránt megfelelték, arra mutat, hogy költészete olyan jellegű volt, hogy egyesíteni tudta szépségével és egyéni ihletének varázsával az összes egymással torzszalkodó felekezeteket." Az istenes-Balassi kép tehát ismertebb és elismertebb volt saját korában is. Meglepő mégis az a följegyzés, amit a halálakor egy német-írnok tett halálát regisztrálva, "hungarus sed impius". *Istentelen* magyarként emlegetik hát – de véljük, *Nemeskürty pius* – impius összevillantását továbbgondolva, pontosabb "kegyetlennek" fordítanunk, s ezzel azt a katonai-virtust is megkérdőjelező megítélést is jelezni – mely már ekkortájt nem mindenkor értékeli a korábbi "vita periculosa" = "veszélyes élet" reneszánszmagatartását!

(Az *impius* szó jelentéstartományában régi szótárak több értelmezési lehetőséget mutatnak. *Finály Henrik* 1884-es latin szótára az istentelen mellé, a *gaz*, *utálatos*, *kegyetlen* szinonimákat is említi. Arra is utal, hogy a régiek költő és műve minősítésére is alkalmazták pl. átkozott rossz poeta v. carmina vonatkozásában. Szarvas-Szinnyei nyelvtörténeti szótárának tanulságaiból a "pius", tehát kegyes, istenfélő, jámbor ellentétként használt impius valóban *kegyetlen*-t is kifejez, sőt a kegyeletlenség-t is intonálja. Vagyis mint másutt is fölbukkan: a kegyeletet nem ismerő, szentségtörő, rossz, gonosz, vétkes, gaz megjelölésére is szolgált. Balassi rosszalkodásait, latorkodásait, vétkeit, országosan ismerték, s a táborban is... Erre célozhat a "hungarus sed impius" bejegyzés, azaz megfajtésében így értendő: "magyar, ráadásul *vétkes*, kötelességszegő!")

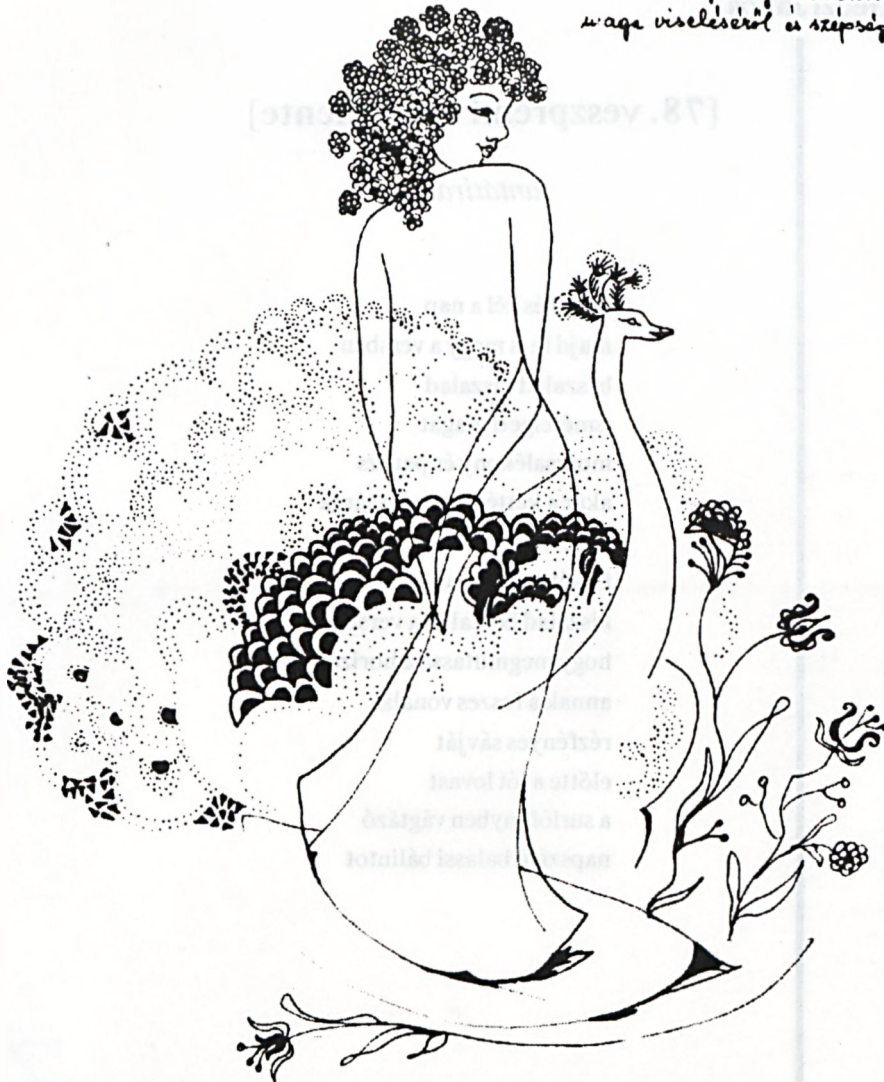
Halálakor tett vallomása, mely szerint Krisztus katonájaként harcolt annak seregében, gyónása-áldozása, az utolsó kenet fölvétele bizonyítja istentelenségének ellentétét! Hétig tartó haldoklása közben szinte extatikus állapotban vergődve "fene ötte sebe kínjaiba" szavakba rejtezik, tárulkozik, miként a versfőkben is el-elrejtette nevét. Az 50. zoltár átköltése beszédes:

*"Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz
szánd keserves fejemet,
Bűneim kínjával, testem fájdalmával
ne gyötörd életemet."*

Bujdosott lélekben és valóságosan egyaránt a szerelem miatt és Istene elől. Most, miként egész életében megmérettetve, miután "magát megesmérte" – "ajánlja magát Istennek kezébe". Szinte áldozatul kínálja (hálákat adva!) szenvedését hazájáért. (A Szent István Társulatnál az Ünnepi Könyvhétre megjelent Dícsérlek énekkel c. Balassi istenes versek kötetének bevezetője.)

Hegyedik

klíber az Celia feredésének
módját írja meg, annak felette
penig termeléséről,
maga viseléséről is szépségéről is
szól

„Mint az kevély páva...”

L. Presits Lujza

L. Presits Lujza: „Mint az kevély páva...”